

אמר רב אחיי בר אדא דמן אחא: יש לדחות את הקושיא מכח שתי טענות:

א. מאן לימא לן דלאו הנאה אית להו לתרוייהו? מי יאמר לנו שבביאה שלא כדרכה אין שניהם נהנים? והרי יתכן שאמנם גם האשה נהנית בכך!

ב. ועוד, אפילו אם יתברר שהאשה אינה נהנית בכך, וכטענת המקשה, נוכל לבאר מדוע אין השפחה נקנית בביאה שלא כדרכה.

משום שבענין ביאה, "משכבי אשה" כתיב [ויקרא כ יג], בלשון רבים, ובמשכבי אשה נכללים הן משכב כדרכה והן משכב שלא כדרכה. (1146)

וחקושה הכתוב, את הביאה כדרכה לביאה שלא כדרכה, שיהיה דינם שוה.

ומאחר ששפחה אינה נקנית בביאה כדרכה, שהרי היא נהנית בדבר, לפיכך גם בביאה שלא כדרכה היא אינה נקנית. (1147)

ואגב שדיברנו בענין קנין חזקה בעבד כנעני, מביאה הגמרא מעשה בחזקה כזאת. ונלמד ממנו דין להלכה:

רבי יהודה הנדואה, מארץ כוש, גר שאין לו יורשין הוה [היה].

חלש, חלה, על מר זוטרא לשיולי ביה, בא מר זוטרא לשאול בשלומו.

חזייה, דתקיף ליה עלמא טובא. ראה מר זוטרא שרבי יהודה הנדואה גוסס והולך למות, ורצה לזכות בעבדו.

לפיכך אמר ליה לעבדיה, לעבדו של רבי יהודה הנדואה: "שלוף לי מפנאי ואמטינהו לביתא" — חלוף את נעלי מעל רגלי וקחם והביאם לביתי". ואמר זאת, מפני שהיה סבור שרבי יהודה הנדואה ימות בזמן שהעבד ישא את נעליו, ובאותה שעה יקנהו לעצמו בקנין חזקה.

ומדוע מר זוטרא הזדרז כל כך, ולא המתין עד שרבי יהודה הנדואה ימות ואז היה זוכה בעבד?

נאמרו שתי דעות בביאור הדבר:

[א] איכא דאמרי, יש אומרים: אותו עבד גדול הוה, היה גדול, ואילו היה מר זוטרא מחכה עד שימות האדון אזי העבד היה זוכה בעצמו משמת האדון מיד, ולפיכך מר זוטרא הזדרז ועשה את הקנין בעבד בשעת המיתה ממש.

ובשעת המיתה עצמה —

זה האדון פירש למיתה, וזה מר זוטרא פירש כג-א לחיים במקום האדון, וזכה בעבד מיד לפני שהעבד זכה בעצמו. (1148)

[ב] ואיכא דאמרי [ויש אומרים]: אותו עבד קטן הוה, ואף על פי כן מר זוטרא הוצרך

1147. על פי פירוש שני בשיטה לא נודע למי [ועיין שם פירוש נוסף].

1148. ומדובר דוקא בעבד גדול שיכול לזכות

1146. 'משכבי אשה' — מגיד לך ששתי משכבות באשה. [סנהדרין נד א]. ופירש רש"י — שתי משכבות יש באשה שוין זה לזה. לחייב בכל עריות כדרכה ושלא כדרכה.

להזדרזו ולעסוק בקנייתו בחיי האדון.

וזה, **דלא כאבא שאול** —

דתניא: גר שמת בלא יורשים, ובזבזו, בזזו ישראל את נכסיו, והיו בהן בנכסים עבדים, בין אם היו העבדים גדולים ובין אם היו קטנים, קנו את עצמן במיתת האדון, ונעשו בני חורין — דברי חכמים.

אבא שאול חולק ואומר: עבדים גדולים אכן קנו עצמן ונעשו בני חורין. אבל עבדים קטנים אינם יכולים לזכות בעצמם. ולפיכך, כל המחזיק בהן — זכה בהן.

ולדעת אבא שאול, אפילו אם מר זוטרא היה ממתין עד שימות הגר, לא היה מפסיד דבר, כי היות והעבד היה קטן, הוא לא היה יכול לזכות בעצמו. ולא היה צריך מר זוטרא להתעסק בקנייתו מיד, אלא היה יכול להמתין עד מות הגר.

ומאחר שמר זוטרא הזדרזו ועסק בקנייתו בחיי הגר, בהכרח שהוא סובר כדעת חכמים, שאפילו גר קטן זוכה בעצמו לאחר מיתת האדון. ולפיכך מר זוטרא הזדרזו להשתמש בעבד בחייו, כדי שלא יספיק לזכות בעצמו. (1149)

שנינו במשנה: **וקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים, ובשטר על ידי עצמו, דברי רבי מאיר.**

ומדייקינן: מלשון רבי מאיר משמע, **שבכסף** — רק על ידי אחרים, אין, אכן הוא קונה

את עצמו. אבל הוא לא יכול לקנות את עצמו בכסף על ידי עצמו.

כלומר, אם נתנו לעבד כסף על מנת שיפדה את עצמו, אין העבד יכול להפדות בו. וטעם הדבר יתבאר בגמרא להלן.

ומעתה, יש להסתפק באיזה אופן דיבר רבי מאיר:

צד ראשון: רבי מאיר דיבר בפדייה הנעשית מדעתו של העבד. ורק אז מועיל כסף על ידי אחרים כדי לפדותו. אבל שלא מדעת העבד, אין אחרים רשאים לפדותו.

צד שני: רבי מאיר דיבר בפדייה הנעשית שלא מדעת העבד [כי לדעתו אנשים אחרים רשאים לפדותו אפילו שלא מדעתו].

ובאופן הזה אמר רבי מאיר שהעבד נפדה בשטר על ידי עצמו ולא על ידי אחרים. אבל, אם הפדייה נעשית מדעת העבד, אף אחרים רשאים לפדותו.

והגמרא מתקשה בהסבר דברי רבי מאיר, לפי כל צד משני הצדדים הללו:

במאי עסקינן: במה מדובר?

אילימא אם נאמר כפי הצד השני, שמדובר בפדייה הנעשית **שלא מדעתו** של העבד, קשה —

כי הגמרא הניחה עתה, כי כדי שאחרים יוכלו לפדות את העבד, צריך שהם יהיו

בעצמו, אבל אם היה העבד קטן לא היה צריך להזדרז בקנייתו, מפני שאין הקטן יכול לזכות בעצמו כלל, וכדעת אבא שאול המובא בכרייתא

להלן, ורבי יהושע בן לוי פסק כמותו. 1149. על פי רש"י. ועיין פירושים נוספים בתוספות ובראשונים.

שלוחים שלו. (1150) אך אפילו אם לא עשאן העבד לשלוחיו, יכולים הם לפעול מכח שליחותו, היות ו"זכין לאדם שלא בפניו".

דהיינו, בדבר שהוא זכות לאדם, אפשר לאדם אחר להיעשות לשלוחו אפילו שלא בפניו, ולמרות שהוא לא מינה אותו בפירושו שליח לדבר, היות ואין ספק שנוח לו שיהיה אדם זה שליח עבורו לדבר שהוא לזכותו. (1151)

ולפי זה קשה, מכרי, הרי, שמענא ליה לרבי מאיר, שמענו את דברי רבי מאיר [במסכת גיטין יא ב] דאמר: הוב [הפסד] הוא לעבד

שיצא מיד רבו לחרות! מפני שבצאתו לחרות הוא נאסר בשפחה כנענית. (1152)

ותנינא ושנינו [שם]: זכין לו לאדם אפילו שלא בפניו, ואולם, אין הכין לו לאדם אלא בפניו!

שאינ אדם יכול להיעשות שלוחו של אדם אחר שלא מדעתו בדבר שהוא חובה [דבר רע או הפסד] עבורו.

ואם כן, כיצד יתכן שאנשים אחרים יוכלו לגאול את העבד שלא מדעתו? (1153)

הפסד משחרורו — כל עוד שהוא עבד של כהן הרי הוא מותר לאכול בתרומה, וכאשר הוא משתחרר הוא נאסר לאכול בתרומה.

ב. אם היה עבד של ישראל יש לו הפסד בשחרורו מכך שהוא נאסר בשפחה כנענית, ולמרות שמצד שני הוא מרויח שמשנתחרר הוא מותר בכת חורין, בכל זאת נח לעבד בהפקרות — לקחת שפחה ש"זילא ליה ופריצה ליה" [זוללה היא בעיניו למלאות תאותו ומתנהגת עמו בפריצות].

וכל זה לדעת רבי מאיר, אבל חכמים [שם] סוברים שזכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחרות [ושם בגמרא התבאר מדוע חכמים לא התחשבו בטענת רבי מאיר].

1153. כאשר אחרים פוידים את העבד שלא מדעתו, יש לדון כאן בשני דברים:

א. כיצד האדון יכול לקבל כסף שחרור שלא מדעתו של העבד?

ב. כיצד אחרים יכולים לתת כסף עבור העבד שלא מדעתו?

והנה בענין השאלה הראשונה הגמרא לא דנה כלל, מפני שפשוט שזכותו של האדון לשחרר

1150. השקלא וטריא שבגמרא כאן התבארה על דרך הבנת תוספות הרא"ש והרש"ש [להלן בהסבר דברי אביי], אבל מדברי הרשב"א הר"ן [שם] נראה שהבינו את סוגינתו בדרך אחרת.

1151. על פי רש"י בבא מציעא יב א וחולין פג א ועוד. ומוכח מדבריו ש"זכיה מטעם שליחות". כלומר: הזוכה עבור חברו נחשב כשלוחו. [ועיין קצות החשן קה א שכתב כי דבר זה נלמד מגזרת הכתוב, ולא משום שאנו כאילו עדים שבודאי עשאו שליח].

וכן דעת בעלי התוספות במסכת פסחים צא ב ד"ה איש ובעוד מקומות, וכן כתבו עוד ראשונים.

אבל, יש אומרים, שזכיה אינה מטעם שליחות.

[ובביאור דבריהם עיין קצות החשן שם, וברכת שמואל קדושין סימנים י' וטו ובשם הגר"ח, וחידושי הגרש"ש גיטין ד].

1152. רבי מאיר נותן שני נימוקים לכך שחוב הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו:

א. אם אותו עבד היה עבד של כהן יש לו

ומכח הקושיה הזאת, מעמידה הגמרא את דברי רבי מאיר בפדייה שנעשתה מדעת העבד –

אלא פשיטא, שמדובר בפדייה הנעשית מדעתו של העבד, וכפי הצד הראשון.

שמה תאמר: מדוע הוצרך התנא להשמיענו שאחרים פודים אותו מדעתו? והלא מובן מאליו שהם יכולים לעשות כן!

תשובתך: **והא קמשמע לן**, את זאת בא רבי מאיר להשמיענו, כי למרות שהפדייה נעשתה מדעתו של העבד, בכל זאת, דוקא אם היא נעשית על ידי אחרים, אין, אז היא כן מועילה. אבל אם היא נעשית על ידי עצמו, היא לא מועילה.

אלמא, מוכח מכאן, שאין קנין לעבד בלא רבו בשום אופן. ואפילו אם אנשים אחרים הקנו לו את הכסף על מנת שאין לאדון רשות בו, אין העבד זוכה בו. (1154)

אך דוחה הגמרא את ההסבר הזה.

כי אם נעמיד את דברי רבי מאיר בפדייה הנעשית מדעת העבד, מעתה יש להקשות:

אי הכי, אם נאמר כן, **אימא סיפא**, אומר לך את סוף דברי רבי מאיר:

בשטר – על ידי עצמו!

ומשמע, שדוקא על ידי עצמו, אין, אכן יוצא הוא לחרות. אבל בקבלת שטר השחרור על ידי אנשים אחרים עבורו, הוא לא יוצא לחרות.

ואי, ואם כדברייך, שרבי מאיר מדבר בפדייה הנעשית מדעתו, אם כן קשה:

על ידי אחרים – אמאי לא!

מדוע אין העבד יוצא לחרות בקבלת שטר

את העבד שלא מדעתו, שהרי העבד שייך לאדון והרי הוא כרכושו. וזכותו לעשות בעבד מה שירצה, ואף להוציאו לחרות בעל כרחו. אבל, בענין השאלה השניה הגמרא דנה כאן, מפני שהגמרא הבינה עתה שקנין כסף נעשה על ידי שהעבד עצמו [או שלוחו] נותן ממון לאדון, אבל אם האדון קבל ממון על ידי אדם אחר שלא בשליחות העבד [או שלא מדין זכיה – עיין לעיל הערה 1151], אין זה קנין כסף והעבד אינו יוצא בו לחרות.

ולפיכך הגמרא מקשה: והרי אין חבין לו לאדם שלא מדעתו. ולדעת רבי מאיר חוב הוא לעבד שיצא מיד רבו, ואם כן אין האחרים נעשים שליחי העבד שלא מדעתו, וכיצד הם יכולים לתת כסף לאדון שלא מדעתו? והרי

הכסף הזה לא בא לאדון מידי העבד או שליחו!

1154. כבר בתחלת הסוגיא הגמרא ידעה שרבי מאיר משמיע לנו שדוקא על ידי אחרים כן אבל על ידי עצמו לא, אלא שבתחלה הגמרא הבינה שרבי מאיר חידש לנו שני דברים:

[א] עצם מה שאמר רבי מאיר "בכסף על ידי אחרים" מחדש שאחרים יכולים לפדות את העבד.

[ב] מדיוק דברי רבי מאיר משמע שדוקא אחרים יכולים לפדותו אבל הוא עצמו לא.

וכל זה נכון רק לפי מה שהגמרא הבינה תחלה שמדובר כאן שלא מדעת העבד. ואם כן יש חידוש בכך שאחרים יכולים לפדותו שלא מדעתו. אבל לפי הבנת הגמרא עתה מדובר

השיחרור על ידי אנשים אחרים עבורו? והלא מדובר כאן מדעתו של העבד, ואם כן אחרים יכולים להעשות לשלוחיו מדין זכים לאדם שלא בפניו!

וכי תימא, שמא תאמר, **מאי**, מה היא כוונת רבי מאיר באומרו "בשטר על ידי עצמו"? — אין הכוונה דוקא על ידי עצמו, אלא **אף על ידי עצמו**. ולעולם מדובר מדעתו של העבד, ולכן גם אחרים יכולים לקבל את השטר עבורו [ולפי זה, גם מובן זה ששינוי "בכסף על ידי אחרים", שהרי מדובר כאן מדעתו של העבד, והרי הם נעשים שלוחיו].

ונקט רבי מאיר "אף על ידי עצמו", כי יש חידוש שהעבד יוצא בשטר על ידי עצמו, יותר מאשר הוא יוצא בשטר על ידי אחרים —

והא קמשמע לן, את זאת בא רבי מאיר להשמיענו, שלא תאמר "יד עבד היא כיד רבו", ואם האדון נותן את שטר השיחרור בידי עבדו, עדיין לא יצא השטר מרשותו של האדון, ואין העבד משתחרר בכך.

אלא יש לך לומר **דגיטו וידו של העבד** — **באים כאחד**.

והיינו, כאשר הגט [שטר השיחרור] מגיע לידו של העבד, כיון שבאותה שעה העבד

משתחרר, שוב אין ידו כיד האדון. ונמצא שהשטר יצא מרשות האדון אליו. ולפיכך העבד משוחרר. (1155)

ולסיכום שלב זה בגמרא: רבי מאיר מדבר בשחרור שנעשה מדעתו של העבד. וכך אמר רבי מאיר: העבד קונה את עצמו בכסף על ידי אחרים ולא על ידי עצמו. ובשטר על ידי אחרים ואף על ידי עצמו.

אך, הגמרא דוחה את האפשרות הזאת, היות —

והא לא תני הכי!

הרי בבבביתא, אשר שנינו בה את דברי רבי מאיר בצורה מפורשת יותר, מבואר שלא יתכן להעמיד את דברי רבי מאיר בשיחרור מדעתו של העבד.

דתניא: בשטר — **על ידי עצמו, ולא על ידי אחרים, דברי רבי מאיר**.

ומפורש בבבביתא שלדעת רבי מאיר אין העבד משתחרר בשטר על ידי אחרים. ואם נאמר שמדובר כאן בשחרור שנעשה מדעתו של העבד, יקשה: מדוע העבד אינו יכול להשתחרר על ידי אחרים? והלא הם שלוחיו לכך! (1156)

ה, ובאמרי משה כה ו, ובספר מילואי חשן על קצות החשן שם בהערה 93.

1156. לכאורה הגמרא יכלה לתרץ שהמשנה מדברת מדעתו ולפיכך יש לפרש "אף על ידי עצמו", ואילו הבבביתא מדברת שלא מדעתו, ולפיכך שנינו בה "ולא על ידי אחרים". ומדוע הגמרא לא תירצה כן?

מדעת העבד, ואם כן אין חידוש בעצם דברי רבי מאיר אלא רק בדיוק שיש לדייק מדבריו. [תוספות].

1155. [נראה לבאר שאין צריך לתת את השטר לידו של העבד השייכת לו עתה, אלא די בכך שנותן את הגט לידו שתהיה שלו על ידי נתינה זו גופה. ועיין עוד בבבביתא הדבר בקצות החשן ר

ומכח הקושיה הזאת, מסיק אב"י שמדובר כאן בשחרור שנעשה שלא מדעתו של העבד —

אמר אב"י: לעולם מדבר רבי מאיר בשחרור שנעשה שלא מדעתו של העבד, ולפיכך אין העבד משתחרר בשטר על ידי אחרים.

ומה שהקשינו שאם היה השיחרור שלא מדעתו של העבד, כיצד הוא נפדה בכסף על ידי אחרים שלא מדעתו? והלא לדעת רבי מאיר חוב הוא לעבד שיוצא מיד רבו לחרות! —

יש לומר, **שאני חבא**, שונה הוא דין הכסף מדין השטר, שבכסף העבד קונה את עצמו על ידי אחרים אפילו שלא מדעתו, **הואיל וקני ליה בעל כורחיה!**

היות ואותו אחר יכול לקנות את העבד

לעצמו מאדונו, בעל כרחו של העבד, לפיכך הוא אף **מקני ליה בעל כורחיה**. בידו גם להקנות את העבד לעצמו, שייצא לחרות, בעל כרחו של העבד. (1157) (1158)

ותמהינן: **אי הכי**, אם אכן מתחשבים אנו בסברא הזאת [שהואיל והאחר יכול לקנותו בעל כרחו הוא יכול גם לפדותו בעל כרחו] — **שטר נמי!**

גם בשטר יוכלו אחרים לשחררו שלא מדעתו, שהרי הם יכולים לקנותו מהאדון לעצמם בשטר בעל כרחו! ומדוע לגבי שיחרור בשטר אמר רבי מאיר "ובשטר, על ידי עצמו ולא על ידי אחרים"?

ומתרצינן: יש לחלק בין שיחרור בכסף לשיחרור בשטר, היות והמהות ונוסח השטר של קניית עבד אינם אותה מהות ואותו נוסח של שטר שחרור.

מפני שהברייתא הזאת נשנתה כפירוש למשנתנו והיא מתייחסת לדברי המשנה. [רשב"א, ועיין רש"ש].

1157. על פי תוספות הרא"ש. [ונראה שלזה התכוין גם הריטב"א. וכן כתב רש"ש מדעתו]. וביאור הדברים:

היה פשוט לגמרא שהאדון יכול לשחרר את עבדו בעל כרחו, שהרי העבד שלו וכמונו הוא, ובידו לעשות בו כל שיחפוץ, אלא שהוקשה לגמרא: כיצד אחר יכול לפדות את העבד שלא מדעתו? והלא אין חבין לאדם שלא מדעתו. ואותו אחר אין לו שום בעלות על העבד ובודאי אינו יכול לעשות עבורו שום דבר שלא מדעתו! [וכנ"ל בהערה 1153].

ואב"י עונה על כך: אותו אחר יכול היה לתת את הכסף לאדון כדי לקנותו לעצמו, ועל ידי כך

היה מוציא את העבד מרשות האדון ומכניסו לרשותו, ודבר זה נותן לו כח וזכות לתת את הכסף אף עבור העבד עצמו ואפילו בעל כרחו של העבד.

[הרשב"א פירש את דברי אב"י בדרך אחרת, וכדבריו מוכח בר"ן, עיין שם].

ובביאור טעם סברת אב"י האריכו האחרונים [ודבריהם מובאים בספר בית לחם יהודה, עיין שם].

1158. למרות שאב"י נקט בתירוץו — "לעולם 'שלא מדעתו' וכו', וזהו כלשון הגמרא דלעיל "אילימא שלא מדעתו" וכו', אין כוונת הלשון הזאת שוה, אלא הגמרא לעיל שאמרה "שלא מדעתו" התכוונה שהדבר נעשה שלא בידיעתו של העבד וללא הסכמתו, אבל אין מדובר בעל כרחו של העבד. [ולפיכך הגמרא הוצרכה לומר

אלא, **האי שטרא לחוד**, והאי שטרא לחוד.

שהרי מהות ונוסח שטר השחרור הוא שונה ממהות ונוסח שטר הקניה.

בשטר שחרור כתוב "הרי אתה בן חורין", ואילו בשטר קניה כתוב "עבדי מכור לך".

ולפיכך, אותו אחר שבא לשחררו בשטר, אינו יכול לבוא ולעשות זאת מכח אפשרותו לקנותו בשטר, שהרי אין השטרות הללו שוים.

ומקשינן על התירוק: **הכא נמי**, גם בכסף נאמר את אותו החילוק:

האי כספא לחוד, והאי כספא לחוד!

הרי כסף קניית עבד שונה הוא מכסף פדייתו. שהרי כאן ניתן הכסף לשם קניית עבד, ואילו כאן ניתן הכסף לשם שחרור העבד!

ומדוע אנו אומרים שהואיל ואותו אחר יכול לקנותו בעל כרחו, יכול הוא לפדותו בעל כרחו?

ומתרצינן: למרות שיש חילוק בין הכסף הניתן לשם קניה ובין הכסף הניתן לשם שחרור, אין להתחשב בכך, שהרי **טיבעא, מיהא, חד הוא!**

אותו המטבע ניתן בשני האופנים, ולכן שניהם נחשבים כקניין אחד.

אך שונה הדבר לגבי שטר, כי השטר עצמו שונה הוא בקניה מבשחרור, ולפיכך הרי זה כשני קנינים.

עד כאן תירוצו של אביי.

ועתה מבארת הגמרא, שגם רבא מסכים עם אביי שרבי מאיר דיבר בשחרור שנעשה שלא מדעתו של העבד, אך הוא נותן טעם אחר לחלק בין כסף לשטר:

רבא אמר: בכסף אין צורך שהפודה יעשה שלוחו של העבד, אלא **קבלת רבו גרמא לו**. על ידי שהאדון קיבל את הכסף העבד יוצא לחרות מאליו, ואין האדון מקבל את הכסף בשליחות העבד, אלא מקבלו לצורך עצמו.⁽¹¹⁵⁹⁾ ולכן אין הוא צריך לקבל את

לעיל היה פשוט לגמרא שקניין כסף [שהעבד נפדה בן] נעשה בצירוף שני גורמים:

[א] שהכסף יצא מן העבד.

[ב] שהכסף הגיע ליד האדון.

ומאחר שהגמרא סברה שצריך שהכסף יצא מן העבד, הוצרכנו לומר שהאחרים שפודים את העבד עושים זאת עבור העבד והרי הם כשלוחיו.

והוקשה לגמרא: והלא אין חבין לו לאדם שלא בפניו! וכיצד יכולים האחרים הללו לחוב עבור העבד שלא מדעתו? [ואביי תירץ על כך שביד האחרים לפעול עבור העבד בעל כרחו

שארבי מאיר חוב הוא לעבד שיוצא מיד רבו. ואין חבין לאדם בעל כרחו. אבל אם היה מדובר בעל כרחו של העבד שעומד וצווח 'איני רוצה', בודאי אפילו לדעת רבנן שזכות לעבד שיצא מתחת ידו, אין מועילה זכיה בעל כרחו], ואילו כאן אביי מתכוין לומר שאפילו אם העבד עומד וצווח "איני רוצה", אחרים יכולים לפדותו בעל כרחו, שהואיל וקני ליה בעל כרחיה מקני ליה בעל כרחיה. [מוכח מדברי הראשונים בסוגיתנו].

1159. רבא חולק על מה שהיה פשוט לגמרא ולאביי לעיל:

הכסף מדעתו של העבד, שהרי אין הוא שלוחו. (1160)

ואילו בשטר, קבלת אחרים גרמה לו. על ידי שאחרים קבלו את השטר הוא יוצא לחרות, ואותם אחרים מקבלים את השטר עבור העבד, והם צריכים לעשות זאת בשליחותו.

ומאחר שלדעת רבי מאיר חוב הוא לעבד שיוצא מתחת ידי רבו לחרות, אין הם יכולים להעשות שלוחיו שלא מדעתו, שהרי אין חבין לו לאדם שלא מדעתו.

שנינו במשנה: **וחכמים אומרים: בכסף על ידי עצמו** [ובשטר על ידי אחרים].

והניחה הגמרא, שכוונת חכמים היא לומר, שהעבד משתחרר בכסף דוקא על ידי עצמו ולא על ידי אחרים.

ומאחר שהתבאר לעיל שרבי מאיר [שאמר "בכסף על ידי אחרים"] דיבר בשיחרור הנעשה שלא מדעת העבד, גם חכמים מתייחסים לפדייה שלא מדעת העבד.

ותמהינן: **בכסף על ידי עצמו, אין [כן]**, אבל על ידי אחרים, לא אמאי? למה אמרו כך חכמים?

נחי נמי, אמנם נכון דקנין השיחרור נעשה **שלא מדעתו**. אבל בכל זאת, ראוי לומר שאפשר לעשות כן. כי —

מכדי, הרי שמענא להו לרבנן, דאמרי, שמענו במסכת גיטין (1161) בשם חכמים שהם סוברים כי **זכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחרות**. (1162)

ותנינא [וכמו כן שנינו]: (1163) זכין לאדם שלא בפניו [שלא מדעתו], ואין חבין לו

רוצה", יכולים אחרים לפדותו בעל כרחו, כיון שאין צריך להעשות שליחו של העבד. וקבלת רבו גורמת את הפדיון. [ראשונים].

1161. יא ב.

1162. שנינו שם: האומר [לאחר] 'תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי', אם רצה [הבעל או האדון] לחזור, בשניהם יחזור. [מפני שחוב הוא לאשה ולעבד לצאת. ואין חבין לאדם שלא בפניו]. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: בגיטי נשים [יכול לחזור בו מפני שחוב הוא לאשה להתגרש], אבל לא בשחרורי עבדים [מפני שזכות לעבד לצאת מתחת יד רבו]. לפי שזכין לו לאדם שלא בפניו, ואין חבין לו אלא בפניו.

1163. שם.

מפני שבידם לקנותו בעל כרחו].
ורבא מחדש שקנין כסף אינו צריך שיעשה על ידי שהעבד נותן את הכסף, אלא רק קבלת האדון גורמת את הקנין, ואפילו אם קבל את הכסף מאחרים שלא בשליחות העבד, [אם בעליו של הכסף נותנו על מנת שהעבד יצא לחרות], ולפיכך אין אותם אחרים צריכים לעשות את הפדיון בשליחות העבד. אלא די בכך שהם נותנים לאדון את הכסף [על מנת שיזכה בו עבור פדיון העבד], ועל ידי שהאדון זוכה בכסף עבור פדיון העבד, העבד יוצא לחרות.

[כך יש לפרש את דברי הגמרא לפי דברי תוספות הרא"ש והרש"ש הנ"ל בהסבר דברי אביי. וכן נראה מדברי רש"י. ועיין בדברי הר"ן על משנתנו, ודבריו הם כשיטתו בהסבר דברי אביי, ושלא כדברי תוספות הרא"ש הנ"ל].

1160. ואפילו אם העבד עומד וצווח "איני

אלא בפניו.

מאי, מה כוונת חכמים שאמרו "בכסף על ידי עצמו"? — אף [אפילו] על ידי עצמו ולא רק על ידי אחרים. ולעולם העבד נפדה בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים, שהרי זכות היא לו.

ומאחר שזכות הוא לעבד שיצא לחרות, אם כן אחרים יכולים לפדותו שלא מדעתו. ומדוע אמרו חכמים במשנתנו שהעבד נפדה על ידי עצמו ולא על ידי אחרים? (1164)

ומדוע יש חידוש בכך שהעבד נפדה על ידי עצמו יותר מאשר על ידי אחרים? מפני

וכי תימא, שמא תאמר, שיש לפרש את דברי חכמים באופן אחר:

אבל הגמרא לא יכלה להקשות כך בתורת קושיא. שהרי יכלנו לדחות זאת ולומר שחכמים חולקים על זה. ולפיכך הגמרא הקשתה מסברת "זכין לאדם שלא בפניו" שזו סברא שחכמים אמרוה בפירושו.

[אך לדברי הכל קשה: והלא רבי מאיר שאמר במשנתנו 'בכסף על ידי אחרים' דיבר אפילו בעל כרחו של העבד. ואם נאמר שחכמים אינם מודים לרבי מאיר בזה, אם כן יש לפרש את מה שאמרו 'בכסף על ידי עצמו ולא על ידי אחרים' היינו שלא על ידי אחרים 'בעל כרחו' של העבד!

ויש לומר: בודאי מה ששינינו במשנתנו 'על ידי אחרים' אין הכוונה בעל כרחו של העבד, שהרי שינינו בהמשך דברי חכמים 'ובשטר על ידי אחרים'. ובשטר בודאי אין מועיל בעל כרחו של העבד. שהרי סברות אביי ורבא אינן שייכות בשטר. ובעל כרחך "על ידי אחרים" שהוזכר במשנה היינו שלא מדעת העבד. והמשנה לא הזכירה כאן בעל כרחו כלל. וכן משמע ממה שכתבו הרמב"ן והרשב"א בהסבר קושית הגמרא להלן "אי הכי נערבינהו וניתנינהו". [עיינין שם].

הרשב"א נוטה לחדש שאפילו מדין "זכין" מועילה זכיה בעל כרחו של העבד. ולמרות שבכל מקום שנאמר 'זכין לאדם שלא בפניו' אי אפשר לזכות בעל כרחו כאן יש טעם מיוחד לומר שזכיה מועילה בעל כרחו. [עיינין שם].

1164. לדעת רבי מאיר עבד יוצא בכסף על ידי אחרים אפילו בעל כרחו. [מפני שקבלת רבו גרמה לו כרובא, או משום 'הואיל וקני ליה בעל כרחיה' וכו' כאביי].

ונחלקו הראשונים אם חכמים מודים לרבי מאיר בזה: לדעת הר"ף והרמב"ם חכמים חולקים על זה, ולדעתם דוקא שלא מידיעת העבד אחרים רשאים לפדותו מפני שזכות הוא לו, אבל אם עומד וצווה אי אפשר לפדותו בעל כרחו. [וכן דייק בלחם משנה עבדים ה ב מדברי רש"י].

ואילו הרמב"ן הרשב"א והריטב"א [ועוד] כתבו שבודאי חכמים מודים לרבי מאיר. [וכן פירש הט"ז את דברי שלחן ערוך יורה דעה רסז כו].

הגמרא כאן הקשתה על דברי חכמים: מדוע אין העבד יוצא בכסף על ידי אחרים? "והלא זכות הוא לו"! משמע מדברי הגמרא כדעת הר"ף והרמב"ם — שכסף על ידי אחרים אינו מועיל לדעת חכמים אלא מטעם שזכות הוא לעבד, אבל אינם מודים למה שאמרו אביי ורבא בדעת רבי מאיר שכסף מועיל בעל כרחו [משום שקבלת רבו גרמה לו, או משום 'הואיל וקני בעל כרחיה']. [עיינין שם].

והרמב"ן וסיעתו מיישבים את דברי הגמרא לשיטתם:

אמנם אליבא דאמת חכמים מודים לרבי מאיר שכסף מועיל על ידי אחרים אפילו בעל כרחו.

שבכך ששינינו שהעבד נפדה על ידי עצמו קא משמע לן התנא השמיענו דיש קנין לעבד בלא רבו – שהעבד יכול לזכות בממון לעצמו ולא לרבו, כגון שאחרים נתנו לו ממון על מנת שאין לרבו רשות בו, ובאותו ממון העבד יכול לפדות את עצמו. (1165)

[סיכום התירוץ: חכמים מודים שהעבד נפדה על ידי אחרים, והם באו לחדש שאף על ידי עצמו העבד נקנה, ויש לו קנין בלא רבו].

ודחינן: אי הכי, אם אכן כוונת חכמים לומר "אף על ידי עצמו" –

אימא סיפא, בוא ונדון בסוף דברי חכמים:

שהרי חכמים אמרו בסוף דבריהם: בשטר על ידי אחרים.

ומשמע שכוונתם לומר – דוקא על ידי אחרים, ולא על ידי עצמו. (1166)

ואם כך קשה: והא קיימא לן, הרי מוחזק בדינו הלכה למעשה, דעבד שקיבל גט שחרור מרבו – גיטו וידו באין כאחד, שהעבד זוכה בגיטו ובידו בכת אחת, ויוצא לחרות. ומעשים בכל יום, שעבד מקבל את גיטו מיד רבו. ואם נפרש שחכמים אמרו בשטר על ידי אחרים ולא על ידי עצמו, נמצא שאנו נוהגים כרבי מאיר ושלא כדברי חכמים.

וכיצד יתכן לומר שאנו עושים כדברי רבי מאיר, שהוא יחיד כנגד חכמים, שהם רבים? (1167)

וכי תימא, שמא תרצה לפרש את דברי חכמים בדרך אחרת, ותאמר: מאי, מה היא כוונת חכמים שאמרו "בשטר על ידי אחרים"? – אף על ידי אחרים שלא מדעתו, ולא רק על ידי עצמו. (1168)

1165. ובאו להוציא מדברי רבי מאיר הסובר שאין קנין לעבד בלא רבו.

1166. כלומר: מאחר שפירשנו את מה שאמרו חכמים "בכסף על ידי עצמו" היינו אף על ידי עצמו, אם כן, בעל כרחך מה ששינינו בסיפא "ובשטר על ידי אחרים" היינו דוקא על ידי אחרים שהרי אם נפרש אף על ידי אחרים, אם כן תתעורר קושיא: והלא דין הכסף והשטר שווים ובשניהם העבד יוצא בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים, ומדוע חכמים לא שנו את דבריהם כאחת "בכסף ובשטר בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים". כפי שהגמרא עצמה הפרש להלן. [ריטב"א].

[לפי זה מובן מדוע הגמרא פותחת בלשון "ואי הכי" אימא סיפא" וכו'. כלומר: אם אכן כוונת הרישא 'אף' על ידי עצמו, אם כן בעל

כרחך כוונת הסיפא 'רק' על ידי אחרים. ולפיכך קשה מה שקשה. וכן פירש עצמות יוסף מדעת עצמו.

אך, הריטב"א עצמו מתפרש את "אי הכי" בדרך אחרת, מפני שהוקשה לו קושייתו דעיל ד"ה אי הכי אימא סיפא. עיין שם. ועיין עצמות יוסף שם].

1167. כך פירש רש"י. ולדבריו אין לגמרא ראייה מפורשת שדעת חכמים ש"גיטו וידו באים כאחד". אלא הגמרא הקשתה ממעשים שבכל יום. והראשונים הוכיחו מכמה מקומות שחכמים סוברים כן. [ועיין עוד בתוספות סוף ד"ה רבי שמעון בן אלעזר].

1168. [הגמרא הולכת ומבארת את ההכרח לומר שחכמים התכוונו לומר 'רק' על ידי אחרים ולא

ויש חידוש בכך שהעבד יוצא בשטר על ידי אחרים יותר מאשר על ידי עצמו, ולכן שנינו שהעבד יוצא על ידי אחרים.

והא קא משמע לך, התנא השמיענו לזכות הוא לעבד שיצא מיד רבו לחירות, ולפיכך אחרים יכולים לפדותו אפילו שלא מדעתו.

והיינו, שחכמים מודים שעבד יוצא בשטר על ידי עצמו משום שגיטו וידו באים כאחד. ובאו לחדש שאף על ידי אחרים העבד משתחרר, מפני שזכות הוא לעבד שיצא לחרות.

אי אפשר לתרץ כך. כי —

הרי לעיל אמרנו שחכמים סוברים שבכסף העבד משתחרר בין על ידי אחרים ובין על ידי עצמו.

ועתה אנו אומרים שאף בשטר העבד משתחרר בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים.

ואי הכי, אם אכן נכונים דברינו, שדין כסף שוה לדין שטר — נערבינהו וניתנינהו, היה ראוי לצרפם ולשנותם בענין אחד: וחכמים אומרים, בכסף ובשטר — בין על ידי אחרים, בין על ידי עצמו!

ומדוע שנינו את דין כל אחד מהם בפני עצמו? (1169)

ובהכרח, אין דיניהם שוים. ולפיכך הגמרא מפרשת פירוש חדש:

אלא מה ששנינו "בכסף על ידי עצמו", היינו בין על ידי אחרים בין על ידי עצמו.

ומה ששנינו "בשטר על ידי אחרים", היינו דוקא על ידי אחרים, ולא על ידי עצמו.

ומה שהקשינו על כך: והלא מעשים שבכל יום שעבד מקבל בעצמו את שטר שחרורו מידי רבו! ואם כן כיצד יתכן לומר שאנו נוהגים בניגוד לדברי חכמים? —

יש לומר, מה ששנינו "בשטר על ידי

אף' על ידי אחרים. וכבר לעיל הגמרא ידעה את דחית הגמרא דלהלן. כפי שהתבאר לעיל בהערה הקודמת בשם ריטב"א].

1169. לדעת רבי מאיר עבד יוצא בכסף על ידי אחרים אפילו בעל כרחו [כפי שהתבאר ממסקנת אב"י ור"ב לעיל]. ונחלקו הראשונים בדעת חכמים: יש אומרים שאף חכמים מודים בזה. ויש אומרים שחכמים חולקים על זה ולדעתם אין אחרים יכולים לפדות את העבד בעל כרחו. [עיי' לעיל הערה 1164].

לדעת הסוברים שאף חכמים מודים שאחרים פודים את העבד אפילו בעל כרחו — קשה: בודאי דין זה [שאחרים פודים בעל כרחו]

אינו שייך אלא בכסף, שבו שייכים טעמיהם של אב"י ור"בא [הואיל וקני בעל כרחיה' וכו' — ו"קבלת רבו גרמה לו"]. אבל בשטר אין אחרים יכולים לקבל עבור העבד אלא מדין 'זכין לאדם שלא בפניו', ודין זה שייך דוקא כשאין העבד מוחה. אבל כשמוחה אי אפשר לזכות לאדם בניגוד לדעתו — ולפי זה מובן מדוע התנא לא ערבינהו ותנינהו — שהרי דין כסף שונה מדין שטר. ואם כן קשה: מדוע הגמרא הקשתה "לערבינהו וליתנינהו"?

ותירצו הראשונים: חכמים אמרו בכסף על ידי עצמו וכל שכן על ידי אחרים, ואי אפשר לדייק מדבריהם שעל ידי אחרים היינו בעל כרחו, שהרי גם בשטר שנינו "על ידי אחרים"

אחרים", אין זה המשך דברי חכמים. אלא, האומר דבר זה — רבי שמעון בן אלעזר הוא. (1170)

ואילו חכמים סוברים, כשם שבכסף נקנה העבד בין על ידי אחרים ובין על ידי עצמו, כך גם בשטר העבד נקנה בין על ידי אחרים

ובין על ידי עצמו. ואנו נוהגים כדעת חכמים, ולכן העבד יכול לקבל בעצמו את שטר השחרור מידי רבו. (1171)

ומביאה הגמרא מקור לדברי רבי שמעון בן אלעזר:

רש"י ע"ש].

ומה שאמרו רבי שמעון בן אלעזר "ובשטר על ידי אחרים" כוונתו דוקא על ידי אחרים, אבל לא על ידי עצמו, ודבריו יתבארו בגמרא להלן.

1171. כך פירש רש"י [ותוספות ובעל המאור הסכימו עם פירושו].

אבל, הראשונים הקשו על דבריו:

[א] כיצד אפשר לחלק את דברי המשנה "בכסף על ידי עצמו ובשטר על ידי אחרים" לשני חלקים? והרי בדרך כלל כשהגמרא עושה כן, היא מוסיפה בדברי המשנה ואומרת "חסורי מחסרה והכי קתני"!

[ב] מלשון הגמרא לא משמע כדברי רש"י, שהרי הגמרא אומרת "אלא 'בכסף בין על ידי אחרים בין על ידי עצמו בשטר על ידי אחרים ולא על ידי עצמו ורבי שמעון בן אלעזר היא". ומשמע שכל מה שהוזכר כאן הוא דברי רבי שמעון בן אלעזר [ולא הוזכרו חכמים אחרים במשנתנו כלל]!

[ג] לאחר ששינונו במשנה "ובשטר על ידי אחרים", המשנה ממשיכה ואומרת "ובלבד שיהא הכסף משל אחרים". וזה מתייחס למה ששינונו לעיל "בכסף על ידי עצמו", שזה מדברי חכמים. ואם כן יוצא שלאחר שהמשנה הביאה את דברי רבי שמעון בן אלעזר "ובשטר על ידי אחרים" המשנה חוזרת ומתייחסת לדברי חכמים דלעיל, ולא משמע כן!

ומכאן שלשת הקושיות הללו הראשונים מפרשים את דברי הגמרא כאן בדרך אחרת.

ובודאי לא מדובר בעל כרחו, אלא רק שלא מדעתו. וחכמים לא באו להשמיענו שעבד יוצא בכסף על ידי אחרים בעל כרחו, אלא רק לחלוק על רבי מאיר ב"על ידי עצמו". ולפיכך התנא יכל לערבם ולשנותם יחד — "בכסף ובשטר בין על ידי אחרים ובין על ידי עצמו". [רמב"ן, רשב"א, וכעין זה כתב ריטב"א].

והרשב"א כתב עוד שדעתו נוטה לומר שאפילו בשטר אחרים יכולים לקבלו בעל כרחו מדין "זכין לאדם שלא בפניו". ולמרות שבכל מקום שזכין לאדם אי אפשר לזכות לו בעל כרחו, כאן יש טעם מיוחד לומר שיוכלו לזכות לו בעל כרחו, [עייין שם טעם הדבר].

ולפי זה מובן שהיה ראוי לערבם ולשנותם יחד, שהרי שטר וכסף שווים, שבשניהם העבד יוצא על ידי אחרים אפילו בעל כרחו.

1170. וכך יש לפרש את המשנה: "בכסף על ידי עצמו" — אלו דברי חכמים, ומכאן ואילך מתחילים דברי רבי שמעון בן אלעזר שאמר "ובשטר על ידי אחרים".

ומה שאמרו חכמים "בכסף על ידי עצמו", כוונתם — אפילו על ידי עצמו מפני שיש קנין לעבד בלא רבו. וכל שכן על ידי אחרים שהרי לדעת חכמים זכות הוא לעבד שיצא מתחת ידי רבו לחרות, וזכין לאדם שלא בפניו. וכל שכן שטר [שאינו שייך בו החסרון של "אין קנין לעבד בלא רבו" — בודאי שמועיל על ידי עצמו. ואף על ידי אחרים מועיל מפני שזכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו, וכך פירש רש"י את דברי

משום שקבלת רבו גרמה לו להשתחרר, ואין צריך את דעת העבד כלל. (1173) אבל על ידי עצמו, לא, מפני שאין קנין לעבד בלא רבו.

בשטר — על ידי עצמו [כי לדעת רבי מאיר אומרים גיטו וידו באין כאחד]. אבל לא על ידי אחרים. מפני שחוב הוא לעבד לצאת מיד רבו לחרות [ואין קבלת רבו גורמת לו, אלא קבלת אחרים, והם אינם יכולים להעשות שלוחיו שלא מדעתו לחובתו].

[ב] דעת רבי שמעון בן אלעזר:

מאחר שרבי שמעון בן אלעזר אמר "אף בשטר", משמע שדין הכסף ודין השטר שוים, ובשניהם העבד יוצא על ידי אחרים, ולא על ידי עצמו. (1174)

וטעמו:

דתניא (1172) שכך שנינו בברייתא, בהמשך לדברי רבי מאיר וחכמים המוזכרים במשנתנו:

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בשטר דוקא על ידי אחרים ולא על ידי עצמו.

ולכן יש לפרש, כי מה ששנינו במשנתנו "ובשטר על ידי אחרים" — רבי שמעון בן אלעזר שנה זאת. אבל חכמים חולקים על כך.

והגמרא מסכמת את דעות רבי מאיר, חכמים, ורבי שמעון בן אלעזר, ואומרת: ושלוש מחלוקות בדבר. נאמרו בענייננו שלש דעות החולקות זו על זו:

[א] דעת רבי מאיר:

בכסף — על ידי אחרים אפילו שלא מדעתו,

שיוצא על ידי אחרים ולא על ידי עצמו, וכל שכך בכסף שכבר רבי מאיר אמר שיוצא על ידי אחרים ולא על ידי עצמו — בודאי בזה אף אני מודה.

ועוד יש לומר, על פי מה שמשמע מדברי הראשונים שרבי שמעון בן אלעזר מתייחס לדברי רבי מאיר ואומר לו: אף בשטר אני אומר מה שאתה אומר בכסף שדוקא על ידי אחרים. ולפי זה רש"י ממשיך ואומר — וכל שכך בכסף בודאי שאני רבי שמעון בן אלעזר מודה לדבריך. [אך הראשונים עצמם חולקים על רש"י בענין כסף. עיין שם].

[וכפירוש זה כתב מהרי"ט, ועיין שם פירוש נוסף].

בתוספתא לא הוזכר "אף" בדברי רבי שמעון בן אלעזר, ועיין תוספות סוף ד"ה רבי שמעון בן אלעזר.

1172. ברייתא זו שנויה בתוספתא פרק א הלכה ד [והגירסא השנויה שם סותרת את דברי הגמרא כאן בהסבר דברי חכמים. ולדברי הגמרא צריך לשנות את הגירסא בתוספתא. ע"ש].

1173. כרבא בגמרא לעיל [על פי רש"י כאן] ואביי נתן טעם אחר לדבר — "הואיל וקני ליה בעל כרחיה מקני ליה בעל כרחיה" כמבואר בגמרא לעיל.

ולדברי הכל לדעת רבי מאיר עבד נפדה בכסף על ידי אחרים אפילו בעל כרחו.

1174. כך פירש רש"י. ורש"י מוסיף שמהלשון "אף" בשטר" משמע ש"כל שכך" בכסף שנקנה על ידי אחרים ולא על ידי עצמו.

ונראה לפרש שכך אמר רבי שמעון בן אלעזר: אף בשטר אני מחדש שיטה חדשה —

על ידי אחרים — העבד משתחרר אפילו שלא מדעתו, מפני שזכות הוא לו.

בין בכסף ובין בשטר — העבד משתחרר, בין על ידי עצמו ובין על ידי אחרים.

וטעמים:

על ידי עצמו — אין העבד משתחרר בכסף, מפני שאין קנין לעבד בלא רבו. ובשטר אינו משתחרר מפני שידו כיד רבו.

על ידי אחרים — העבד משתחרר מפני שזכות הוא לו. (1176)

ורבי שמעון בן אלעזר אינו מודה למה שאמרנו לעיל שגיטו וידו באים כאחד. (1175)

על ידי עצמו — בכסף, העבד משתחרר משום שיש קנין לעבד בלא רבו. ובשטר, משום שגיטו וידו באים כאחד. (1178), (1177)

[ג] דעת חכמים:

1175. וטעמו מבואר בגמרא להלן.

לעבד הרי זה כאומר על מנת שאין לי רשות בו! ויש לומר:

1176. כך פירש רש"י. ומשמע מדבריו שהטעם לכך שהעבד משתחרר בכסף על ידי אחרים היינו משום שזכות הוא לו [כמבואר בלשון רש"י עיין שם] ולא משום ש"כסף קבלת רבו גרמה לו", ומכאן שאין אחרים פוידים את העבד בעל כרחו אלא רק שלא מדעתו בלבד. שהרי זכיה אינה מועילה בעל כרחו של הזוכה אלא מדעתו. [לחם משנה עבדים ה ב].

[א] הריטב"א להלן [כג ב ד"ה דכולי עלמא] הקשה כעין קושיא זו, ולמד מכאן שאדון שנתן בעצמו מתנה לעבד אין העבד זוכה בה מפני שידו של העבד כיד הבעלים [וכן דעת תוספות להלן כג ב ד"ה ורבי אלעזר. אבל הראשונים הנל הביאו שיש מי שחולק על כך]. ומוכח מדברי הריטב"א בסוף דבריו שאפילו אם נתן לעבד על מנת שאין לו [לאדון] עצמו רשות בו לא קנה, [ע"ש]. ובטעם הדבר עיין אמרי משה סימן כה ג.

וכן דעת הרי"ף והרמב"ם. אבל, הראשונים בסוגייתנו כתבו שחכמים מודים לטעמו של רבי מאיר שקבלת רבו גרמה לו [או משום "הואיל וקני בעל כרחיה" וכו'] ומועיל אפילו בעל כרחו. והרשב"א נוטה לומר שאפילו בשטר שבדאי אינו מועיל אלא מדין "זכין לאדם שלא מדעתו", יכולים אחרים לקבלו אפילו בעל כרחו. עיין שם טעמו. [ולפי זה אין להוכיח מרש"י שכסף אינו מועיל בעל כרחו, שהרי אפילו מדין זכין אפשר לזכות לעבד בעל כרחו].

[ב] הרשב"א כתב במסכת גיטין [עז ב] שאף אם יש קנין לעבד בלא רבו היינו דוקא אם אדם נותן לאחרים מתנה שיזכו עבור העבד, אבל אם נתן לעבד עצמו אינו קונה, מפני שאין לו יד. ולפי זה מובן מדוע הגמרא הוצרכה לומר גיטו וידו באים כאחד — שהרי בענין שטר חכמים אומרים שיוצא אף על ידי עצמו, ובעל כרחך טעמים משום גיטו וידו באים כאחד. [ועיין בחידושי הריטב"א שם].

1177. כך פירש רש"י.

1178. על פי רש"י. ורש"י שולל אפשרות להסביר את הגמרא באופן אחר. ודבריו הובאו בתוספות ד"ה רבי שמעון בן אלעזר מילה במילה. ועיין בספר חברותא על תוספות שם הסבר דברי רש"י.

והנה דעת רבנן שיש קנין לעבד בלא רבו, ואם כן קשה: מדוע הוצרכנו לפרש ששטר מועיל משום גיטו וידו באים כאחד? והלא כבר בשעה שהוא עבד יש לו יד לקבל מתנות על מנת שאין לרבו רשות בו, וכשנותן שטר שחרור

גט השחרור לרשות שכבר לפני השחרור היא אינה שלו.

ולפיכך אין העבד משתחרר בקבלת עצמו, מפני שכל עוד העבד לא השתחרר, הרי ידו היא ברשות האדון. (1181)

והגמרא ממשיכה לדון בדברי רבי שמעון בן אלעזר:

בעי [שאל] רבה:

לרבי שמעון בן אלעזר, הסובר שהעבד כג-ב
עצמו אינו יכול לקבל את גיטו מיד רבו, יש להסתפק:

מהו שיעשה העבד אדם אחר שיהיה שליח עבורו לקבל את גיטו מיד רבו? (1183), (1182).

והגמרא מבארת עתה מדוע רבי שמעון בן אלעזר אינו מודה למה שאמרנו "גיטו וידו באים כאחד":

אמר רבה: מאי טעמא דרבי שמעון בן אלעזר? מדוע הוא אינו מודה למה שאמר "גיטו וידו באים כאחד"? —

טעמו: גמר, הוא למד את דין שטר יציאת העבד, בגזרה שוה "לה לה" (1179) מגט אשה:

מה אשה אינה מתגרשת עד שיוציא את הגט מידו ויתנו לתוך ידה. (1180)

וידה היא רשות שאינה שלו, שהרי אין גוף האשה קנוי לבעלה.

אף עבד נמי, אינו משתחרר עד שיוציא את

1182. קשה: רבי שמעון בן אלעזר אמר בפירוש שהעבד משתחרר בשטר על ידי אחרים, וכיצד יעלה על הדעת לומר שהעבד אינו יכול לעשות שליח לקבל את גיטו? והלא אם נאמר כן נמצא שאין העבד משתחרר בשטר על ידי אחרים! תוספות מביאים שני פירושים בהסבר בעית רבה:

פירוש ראשון: אין ספק שאחרים יכולים לקבל את השטר עבור העבד, שהרי רבי שמעון בן אלעזר אמר כך בפירוש, אלא הספק הוא באיזה אופן דיבר רבי שמעון בן אלעזר, וכדלהלן:

צד ראשון: עבד אינו יכול לעשות שליח לקבל את גיטו, ורבי שמעון בן אלעזר שאמר "אף בשטר על ידי אחרים" דיבר דוקא באופן שהעבד לא אמר לאחרים לקבל את גיטו, והאחרים מקבלים את גיטו מדין זכיה, שזכין לו לאדם שלא בפניו, אבל אם העבד אמר בפירוש לאחר לקבל את גיטו, אזי כאשר האדון נותן לו

הראשונים מפרשים את דברי הגמרא באופן אחר, עיין רמב"ן רשב"א ריטב"א ותוספות רי"ד, ועיין פני יהושע.

1179. בענין שחרור שפחה נאמר [ויקרא יט] "או חופשה לא ניתן לה", ובענין גירושי אשה נאמר [דברים כד א]: "וכתב לה ספר כריתות" וגו'. ודורשים את דיני שטר שחרור שפחה מדיני גט אשה בגזרה שוה, ודין עבד כנעני שוה לדין שפחה כנענית.

1180. שנאמר [דברים כד א]: "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה".

1181. אף חכמים מודים שדורשים "לה" "לה" בגזרה שוה, ודיני שטר שחרור עבד נלמדים מגט אשה, אך חכמים לומדים את שטר שחרור עבד מגט אשה בדרך אחרת: כשם שאשה מקבלת את גיטה בעצמה כך גם עבד מקבל את גיטו בעצמו. [על פי רש"י].